

Een investering waard

Basisvaardigheden als breekijzer om mee te kunnen doen

Voorwoord

Voor velen is het de gewoonste zaak van de wereld. Schrijven, lezen, rekenen, weten je weg te vinden in de off- en online wereld. Maar voor anderen is dit geen vanzelfsprekendheid. Vanuit huis of op school hebben ze deze 'basisvaardigheden' onvoldoende meegekregen. Ze zijn direct gaan werken of zijn zelfs nooit aan het arbeidsproces toegekomen. Hun achtergrond is divers, maar ze hebben alle gemeen dat ze elke dag worden gehinderd in hun activiteiten. Op het werk, in het verkeer, in het contact met de overheid of de zorgorganisatie. In feite overal en altijd.

Deze groep is niet gering, zo'n 3 miljoen mensen. Daarom is het vreemd dat de aandacht voor basisvaardigheden in de politiek-bestuurlijke en beleidsmatige arena zo vaak van tafel valt. Al jarenlang maakt het deel uit van bezuinigingsrondes. Tegelijk wordt er veel gesproken over grote doelstellingen als bestaanszekerheid, kansengelijkheid, gezond leven en integratie. Dat we met de versterking van basisvaardigheden een belangrijke sleutel in handen hebben om deze grote ambities te realiseren, wordt vaak nauwelijks beseft.

Als Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Divosa, Stichting Lezen en Schrijven en Vereniging van Openbare Bibliotheken willen we daarom de noodzaak om méér en blijvend te investeren in basisvaardigheden onder de aandacht brengen. Dat doen we door het uitbrengen van bijgaand essay, dat indringend de discrepantie beschrijft tussen enerzijds het probleem, de opgave en de talloze initiatieven om basisvaardigheden te versterken en anderzijds de afkalvende middelen, het gebrek aan landelijke visie en de behoefte aan zowel een goede basisinfrastructuur als aan nauwe inbedding hiervan in het dagelijkse leven van de mensen om wie het gaat.

Het essay, geschreven door Rienk Janssens van de VNG, is tot stand gekomen na bestudering van recente beleidsstukken en onderzoeken en met behulp van interviews met een vijftal gemeentelijke beleidsmedewerkers. Aan het eind staan al deze bronnen vermeld.

We hopen en verwachten dat u na het lezen van dit essay beter op uw netvlies heeft:

- hoe gebrekkige basisvaardigheden inwoners belemmeren in hun dagelijks functioneren;
- welke vele initiatieven er lokaal en regionaal zijn om deze mensen hierin bij te staan;
- dat er nog veel kansen gemist worden omdat het desondanks vaak een ongezien probleem blijft;
- welke factoren bijdragen om basisvaardigheden lokaal en regionaal structureel te versterken;
- dat dit een landelijke visie met dito beleid vraagt, gepaard met overeenkomstige middelen;
- dat Nederland hierin een inhaalslag te maken heeft ten opzichte van veel buurlanden;
- dat investeren in basisvaardigheden essentieel is voor het realiseren van veel maatschappelijke opgaven.

We wensen u veel leesplezier toe, maar doen ook een klemmend beroep. Laat het niet bij lezen blijven, maar laten we samen kijken hoe we dit kunnen opvolgen met gezamenlijke actie.

Namens,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Divosa
Stichting Lezen en Schrijven
Vereniging Openbare Bibliotheken

Een investering waard

Basisvaardigheden als breekijzer om mee te kunnen doen

Je gaat het pas zien als je het door hebt. Misschien een uitgekauwd cliché, maar wat een waarheid als het gaat om mensen die moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen en online informatie. Rapporten zijn er over volgeschreven. Wat het met mensen doet, is schrikbarend. En toch valt het in het geweld van de politieke en beleidsmatige aandacht voortdurend van tafel. Want: niet urgent, geen incidenten, te weinig scoringsmogelijkheden. Vanuit het rijk ontbreekt het aan een gedragen departement-overstijgende visie. Dit en afkalvende middelen staan in schril contrast met wat een aanpak van 'laaggeletterdheid' kan betekenen. Voor mensen, hun omgeving én de samenleving.

In Nederland zijn er tegen de 3 miljoen volwassen mensen 'laaggeletterd', een beetje afhankelijk van de definitie. De term 'laaggeletterd' is overigens aan vervanging toe. Het gaat immers ook om rekenen en digitale vaardigheden. Bovendien suggereert het een status quo, terwijl juist veel verandering mogelijk is. Sommigen spreken daarom liever over 'beperkende' (geen 'beperkte') vaardigheden, maar gangbaarder is inmiddels het positievere 'basisvaardigheden'.

Dagelijks impact op het leven

Dit cijfer van 3 miljoen – voor digitaal meedoen circuleert zelfs het cijfer van 4,5 miljoen – moeten we even op ons laten inwerken. Dat is namelijk één op de ongeveer vijf volwassen mensen; in sommige steden of wijken zelfs één op de vier, of meer. En van de buitenkant is het niet te zien, maar het domineert vrijwel volledig hun dagelijks leven. Ze reizen niet (alleen) met de trein en rijden geen auto, want wat staat er op de borden? Bij doktersrecepten is de bijsluiter giswerk, niet alleen de kleine lettertjes maar ook de wijze van innemen. Facturen en brieven blijven ongeopend. Sport- of verenigingsactiviteiten laten ze links liggen, bang voor het onvermijdelijke invulformulier. Informatie in winkels of op school is grotendeels abracadabra, digitale patiëntendossiers en digitaal betalingsverkeer een no-go. Regels en regelingen vanuit de overheid worden niet benut of begrepen. En als ze al (meestal met heimelijke hulp van een ander) een poging doen om ondersteuning aan te vragen, dan kunnen ze de consequenties niet overzien, zeker niet als er in een formulier een foutje is ingeslopen.

De dagelijkse gevolgen zijn groot: onveiligheid (waren er veiligheidsinstructies dan?), baanverlies (die herhaaldelijke appjes van de baas niet goed begrepen), schulden (boete op boete na onbetaalde rekeningen), eenzaamheid (mijden van sociale activiteiten, laat staan een bordspelletje), een slechtere gezondheid (hulp ontlopen) en vooral veel onzekerheid. Mensen wurmen zich door het leven, houden er veel camouflagetactieken op na, maar gaan feitelijk gebukt onder talloze problemen. Want dat wordt nauwelijks erkend: gebrekkige basisvaardigheden zijn niet alleen in zichzelf erg, ze zijn onderliggend aan de grote maatschappelijke vraagstukken waar iedereen tegenwoordig op loopt: bestaanszekerheid, kansengelijkheid, gezond leven. Je kunt nog zoveel schuldenprogramma's bedenken, als iemand niet of slecht kan lezen of rekenen of niet digitaal vaardig is, is deelname onzeker en herhaling zo gebeurd. En er kunnen nog zoveel gezondheidspreventieprogramma's zijn, het heeft weinig nut als iemand uit onzekerheid het consultatiebureau mijdt of de meegegeven informatie niet begrijpt. Dit raakt niet alleen de mensen zelf, maar ook hun kinderen die bijvoorbeeld ingeschakeld worden in de camouflagetechnieken van hun ouders en in de praktijk als 'jonge taalmantelzorgers' fungeren, met alle schaamte van dien. En dan hebben we het nog niet eens over de maatschappelijke kosten van gebrekkige basisvaardigheden, die geschat worden op ruim meer dan een miljard euro per jaar.

Persoonlijke motivaties

Krijgen basisvaardigheden dan helemaal geen aandacht? Ja, gelukkig wel. Nederland kent veel initiatieven en programma's, vanuit vrijwilligers, gemeenten, sociaal werk, bibliotheken en arbeidsmarkt- of educatieregio's. Mensen die daarbij betrokken zijn, doen dat met hart en ziel, meestal uit intrinsieke motivatie. Naast beschikbare literatuur is voor dit essay gesproken met een aantal gemeentelijke beleidsmedewerkers. Zonder uitzondering zijn zij gedreven vanuit een persoonlijk

verhaal. De een vertelde dat zijn vader laaggeletterd was, nota bene bij een literaire uitgeverij werkte, maar zijn werk alleen kon doen omdat hij veel informatie naar zijn vrouw doorspeelde. Was de situatie minder een taboe geweest, dan had dat het leven van zijn vader een stuk makkelijker gemaakt. Een ander was als Hongaarse dertig jaar geleden naar Nederland gekomen, had in dat land taalkunde gestudeerd, maar ondervond – ondanks dat ze het Nederlands relatief snel machtig was – aan den lijve wat het doet als je de taal niet machtig bent. Een derde wist van jongs af aan dat hij zich wilde inzetten voor de ontwikkeling van mensen, in het bijzonder jongeren. Net afgestudeerd als politicoloog kon hij aan de slag als beleidsmedewerker laaggeletterdheid, een droombaan. Een vierde, met Friese ouders meertalig opgegroeid en nu vlak voor haar pensioen, had zich haar hele arbeidzame leven als sociaal-cultureel of beleidsmedewerker ingezet voor mensen voor wie beschikbare informatie niet vanzelfsprekend is. Als er gesproken zou zijn met medewerkers van bibliotheken, taalhuizen of sociaal werk (vrijwillig dan wel beroepsmatig), dan zou het niet anders zijn geweest. De bezieling van de mensen in dit veld is groot.

Waar is het deze betrokkenen om te doen? Het simpele antwoord: inwoners op weg helpen zich staande te houden in het leven en hen de gelegenheid geven zich naar behoeften te kunnen ontwikkelen. Het gaat niet om de perfecte beheersing van de taal, om het onderscheid tussen d's en t's. Taal is voor veel inwoners in deze doelgroep immers geen doel op zich, maar een middel om mee te kunnen doen in onze ingewikkelde samenleving. Een instrument om in onze talige maatschappij je weg te kunnen vinden, figuurlijk en letterlijk. Misschien dat voor sommige uit de doelgroep daar met het oog op werk een diploma of een certificaat uit kan voortkomen, maar dat is vers twee. Voor het gros komt het erop neer om in het gewone dagelijks leven informatie te kunnen begrijpen en te gebruiken.

Historische lijnen doorbreken

Dit aanleren van basisvaardigheden is niet eenvoudig. Het gebrek eraan – zeker bij mensen met Nederlands als moedertaal (de zogeheten NT1-groep) – is geografisch en intergenerationeel hardnekkig. Het probleem is bijvoorbeeld groter aan de randen van Nederland, zoals in Twente of Zuid-Limburg. Begin vorige eeuw kwamen hier jonge inwoners van jongs af aan in de mijnen of textielfabrieken terecht. Verder leren was niet nodig, je baan, inclusief huisvesting en sociale kring, was immers geregeld. Maar ook in stadse wijken in Rotterdam of Den Haag kunnen intergenerationele patronen diepgeworteld zijn. Het probleem is echter dat wie zelf niet leest of schrijft, dat overbrengt op zijn kinderen, en die weer op hun kinderen. In een taalrijke omgeving opgroeien is nog altijd de belangrijkste motor voor goede basisvaardigheden later, zo laat de Heckmann-curve zien. En dan is het jammer, ja wrang zelfs, dat een grote groep mensen zich onvoldoende realiseert (of er geen gevolg aan kan geven) dat praten en lezen met je kind essentieel is, voor gelijke kansen later, voor gezond leven, voor een zeker bestaan.

Veel gemeenten en maatschappelijke partners hebben dit door en zetten – al dan niet in regionaal verband – het ene initiatief na het andere op. Taalmaatjes en taalhuizen, cursussen in het buurthuis, digitale ondersteuning in bibliotheken, leesoffensieven, 'ooievaarsmoeders' die bij mensen thuis komen, de VoorleesExpress, koffieochtenden of oudergesprekken op school, training voor mensen met een migratieachtergrond, noem maar op. Winst ten opzichte van voorheen is dat dit allang niet meer geïsoleerd gebeurt. Voor een hardnekkig vraagstuk als dit schiet een afzonderlijke aanpak tekort en is heel het netwerk rondom personen en organisaties nodig voor verandering. Het komt erop aan in de haarvaten van de samenleving te zitten zodat het vanzelfsprekend wordt je te laten bijspijken als dat nodig is. Wijkprofessionals, sociaal werkers, werkgevers, collega's in het bedrijf, docenten op scholen, artsen in ziekenhuizen, vrienden of coaches op verenigingen, de medewerker in de supermarkt, verloskundigen en consultatiebureauprofessionals, ze kunnen allemaal helpen het bespreekbaar te maken en inwoners dat zetje te geven om over de drempel van bijscholing te stappen. Een toereikend aanbod van trainingen, cursussen en activiteiten is dan wel randvoorwaardelijk. Momenteel leidt het bereiken van meer mensen uit de doelgroep vooral tot langere wachtlijsten, en dan neemt de motivatie snel af.

Laagdrempelige activiteiten

Bij dit alles is het dus nodig dat de schroom rond het vraagstuk eraf gaat. NT1'ers hebben hun leven lang geleerd hun afwezige basisvaardigheden grotendeels te maskeren. Ze praten eromheen,

bedenken allerlei foefjes en lopen er niet mee te koop. Ik red me wel, is hun dagelijkse beproefde strategie. Terwijl ze ondertussen wel degelijk serieuze problemen ervaren. Voor deze doelgroep werken laagdrempelige activiteiten, verweven in het alledaagse leven, het beste. Diverse gemeenten zoals Amersfoort en Enschede zijn met werkgevers in voornamelijk de bouw, techniek, schoonmaak en groensector het initiatief 'taal op de werkvloer' gestart. Werknemers krijgen onder werktijd de mogelijkheid hun basisvaardigheden bij te spijkeren, zonder dat het hun of hun bazen iets kost (behalve tijd). Het is laagdrempelig, want niet meer dan een werk-gerelateerde cursus zoals andere, en je bent als collega's onder elkaar. Deelnemers zien het als een leuke extra activiteit.

Voor anderen is er dus op veel plaatsen een cursusaanbod in de wijk, in (digi)taalhuizen of op de school van je kind. Gemeenten, bibliotheken, onderwijsinstellingen, zorg- en sociaalwerkorganisaties slaan hun handen ineen, vaak over de gemeentegrenzen heen. Inwoners met een migratieachtergrond, de NT2'ers, weten dit scholingsaanbod sneller te vinden dan de NT1'ers. Hun motivatie is ook anders en er is duidelijk minder schroom. Maar de netwerkbenadering vanuit de wijken en dorpen maakt het mogelijk om ook de drempel voor de NT1'ers te verlagen. 'Ikletterop' heet met een knipoog het initiatief in Twente om behoeften en aanbod aan elkaar te koppelen. En in Dordrecht worden medewerkers van de IDO-sprekuren – Informatiepunt Digitale Overheid, waar veel mensen met vragen over digitale zaken komen – , speciaal getraind om naar basisvaardigheden in het algemeen te kijken. Daarbij maakt het uit hoe je mensen benadert. In een stad als Rotterdam was het een tijd gewoon een militaristisch jargon te hanteren: aanvalsplannen, aanpakken, de strijd aanbinden etc. Dat heeft inmiddels plaatsgemaakt voor de aansluiting bij de meer intrinsieke motivatie van inwoners. Framing van het vraagstuk luistert sowieso nauw. Mensen met minder basisvaardigheden zijn niet zielig, hebben doorgaans veel talenten, maar kunnen op een deel van hun vaardigheden wel wat extra hulp gebruiken. Verwar deze vaardigheden niet met persoonlijkheidskenmerken of met IQ, zoals bij mensen met een licht verstandelijke beperking, bezweren beleidsmedewerkers en professionals. Ook die hebben zowel talenten als problemen, maar vormen toch echt een andere groep.

Succesfactoren

Naast de netwerkaanpak en de juiste toon zijn er andere factoren om basisvaardigheden succesvol onder de aandacht te brengen en mensen te helpen. Eén daarvan is bestuurlijk draagvlak, landelijk, regionaal én lokaal. Een gedragen raadsbesluit met wethouders die achter de gekozen aanpak staan is fundamenteel. Het is de motor om subsidies aan te vragen, initiatieven op poten te zetten en beleidsmedewerkers, professionals en vrijwilligers met elkaar te verbinden. Staat het lokaal of regionaal op de agenda dan werkt dat door in de gemeentelijke afdelingen, weet men bijvoorbeeld in Amersfoort. Omdat de bandbreedte voor de specifieke WEB-subsidies vaak smal is, weet men hier slim de geldpotjes te combineren. Ouders die net hun kind naar school hebben gebracht ter plaatse een taalgesprek aanbieden, hoeft bijvoorbeeld niet vanuit de beschikbare WEB-gelden betaald te worden, ook onderwijsachterstandsgelden zijn daarvoor inzetbaar.

Gemeenten hebben inmiddels ook ervaring opgedaan in de organisatie van het cursusaanbod. In 2015 is de verplichting voor gemeenten losgelaten om de (bestaande) Regionale Opleidingscentra (ROC's) de volwasseneneducatie vanuit de WEB te laten verzorgen. Sindsdien is het spectrum aan aanbieders meer divers, met een mix van (semi)publieke en private of commerciële partijen. De discussie over de beste organisatievorm is al enige tijd aan de gang. In zijn algemeenheid valt te verdedigen dat als het doel is om iedereen in de samenleving mee te laten komen met taal, rekenen en digitale vaardigheden – inclusief mensen die weinig kans hebben op werk of niet meer hoeven te werken maar nog wel mee willen doen – dat dan een publieke investering en een (semi)publieke organisatievorm voor de hand ligt. Grosso modo betreft dat de meeste laagdrempelige activiteiten in de wijk voor de NT1-doelgroep. Bij ander meer specifiek aanbod en een meer vastomlijnde leerbehoefte (gerichte cursussen voor NT2'ers uit specifieke landen bijvoorbeeld), zouden meer private aanbieders in beeld kunnen komen. Maar een keihard onderscheid is dit niet, evenals dat ook een privaot of publiek karakter steeds meer door elkaar loopt. Sommige gemeenten zweren bij het een, andere bij het ander en vaak is er een mix. Ook het onderscheid tussen NT1 en NT2 is langzaam aan het vervagen, aangezien sommige in Nederland geboren jongeren thuis nauwelijks Nederlands spreken maar daarin wel op school les krijgen. Wat in al het aanbod wel een bepalende factor voor succes is, is die van continuïteit. Investeren in een langdurige samenwerking loont. Twente

bijvoorbeeld kent een overzichtelijke regio, met één ROC als aanbieder. De lange lijnen uit het verleden en het samenvallen van de arbeidsmarkt- en de educatieregio helpen hier om als gemeenten samen te werken en inwoners effectief te bereiken. Ook andere landen lijken goede ervaring op te doen vanuit het werken met vaste partners en een herkenbare infrastructuur. Waar bijvoorbeeld in Nederland 200 instellingen naar schatting 6000 tot 8000 NT1'ers bereiken, weten in Vlaanderen dertien publieke instellingen ongeveer 30.000 mensen uit deze doelgroep te vinden.

Behoeftte aan betere landelijke kaders

Die (basis)infrastructuur en sturing, ook tussen het rijk en gemeenten, is daarom nog wel een dingetje. Wie over basisvaardigheden spreekt komt al snel uit bij de eerdergenoemde Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB). Doel van deze in 1995 ingetreden wet is om samenhang te bieden in het totaal van volwassenen- en beroepsonderwijs, en gemeenten daarvoor in hun regierol ook de beschikbare middelen toe te kennen. Probleem is dat het structureel beschikbare budget al jaren afneemt. Was het begin van deze eeuw nog boven de € 300 miljoen, vanaf 2026 is dat nog circa € 85 miljoen. Internationaal lopen we daarmee steeds meer uit de pas en doen landen als Malta, Slovenië en Polen het beter, evenals onze bureu Duitsland en België. Met dus in het bijzonder Vlaanderen. Volgens de door OCW uitgebrachte [Verkenning Basisvaardigheden](#) heeft Nederland met circa 0.5% van de onderwijsbegroting (peildatum 2020) het laagste budget voor volwasseneneducatie in Noordwest-Europa en zou het “evident” zijn dat “als er meer taken op gemeenten afkomen, hier extra middelen voor nodig zijn” (verwezen wordt naar rapporten van de Algemene Rekenkamer en de Sociaal Economische Raad (SER) die eerder al een verdubbeling van het budget bepleitten).

Naast geld missen gemeenten vanuit het rijk ook inhoudelijke sturing en een heldere interdepartementale kaderstelling. Departementale betrokkenheid blijft volgens hen beperkt tot technische wetsuitvoering en subsidiebeheer. Een inhoudelijke of politieke visie wordt node gemist. “Alsof het onderwerp ze niet interesseert of ze de impact ervan niet zien”, aldus een illustratieve verzuchting van een van de geïnterviewden. Een mogelijke verklaring is dat met het aflopen van het programma Tel Mee Met Taal (TMMT) het ontbreekt aan interdepartementale regie waardoor departementen los van elkaar hun beleid uitstippelen. Dit kan onverwachte en nadelige gevolgen hebben, zoals bij de taaleis voor re-integratie. Nu die eis met het aannemen van de ‘Participatiewet in balans’ strikter voor de groep werkenden zal gaan gelden, zal dat waarschijnlijk ten koste gaan van het beschikbare budget voor de groep niet-werkenden, omdat een groot deel van het (afkalvende) WEB-budget daaraan zal worden besteed. Het is maar de vraag of die onderlinge afhankelijkheid door de verschillende departementen wordt beleefd en beseft. Overigens ligt er ook een immense opgave bij departementen afzonderlijk, zoals dat van OCW met het oog op de staat van het onderwijs zelf. Van alle mbo'ers die met een diploma afstuderen blijkt inmiddels een groot deel laaggeletterd te zijn (vergelijk bericht n.a.v. het laatste [Inspectierapport](#)). Een van de hoofdpogaven is dan ook goed onderwijs voor iedereen.

Illustratief voor de afnemende rijksaandacht is misschien wel dat de kritische reflectie op het vraagstuk vooral van buiten komt. Zijn naam wordt in dit veld vaak genoemd: prof. dr. Maurice de Greef, verbonden aan de UNESCO Leerstoel Volwasseneneducatie aan de Vrije Universiteit Brussel. Niet alleen is hij de (mede)verzorgder van [De staat van de Nederlandse Volwasseneneducatie 2024](#), ook ondersteunt hij gemeenten bij hun monitoring en impactanalyses. In ‘De staat’ schetst hij hoe het er in Nederland voorstaat: onvoldoende bereik van NT1'ers, te weinig structurele samenwerking met het domein van werk en inkomen en met het mbo, vergelijkenderwijs (internationaal) minder gekwalificeerd onderwijspersoneel en minder sturing op kwaliteit. Maar (positief) ook: veel maatschappelijke impact van eenmaal gevolgde educatie, in termen van gezondheid, opvoeding en arbeidsmarktpositie. Zijn boodschap laat zich makkelijk samenvatten: inzet op basisvaardigheden levert enorm veel op, maar kan vanuit landelijke sturing en visie veel en veel beter.

Rijksinzet

Inmiddels heeft het Kabinet in de zomer 2025 wel het meerjarenplan [Versterking basisvaardigheden volwassenen vanaf 2025](#) naar de Kamer gestuurd, mede na een eindevaluatie van het vierjarig programma Tel mee met Taal. Toon en opzet gaan volgens het vaste schema dat we vaak van Kamerbrieven gewend zijn. Ja, basisvaardigheden zijn enorm belangrijk, maar gelukkig doet Nederland het internationaal gezien goed (zie de [PIAAC-studies](#)), wat niet wegneemt dat de opgave

groot blijft (ook hier het cijfer van 3 miljoen), waarna een opsomming volgt van alle (bestaande) beleidsmaatregelen in verleden en nabije toekomst: doorgaan op de ingezette koers, van 2026 tot 2028 € 85 miljoen naar gemeenten voor uitvoering WEB (met wel opnieuw een korting van 10% t.o.v. van 2025), € 5 miljoen naar contactgemeenten voor de regierol in de regio (in 2024 nog € 7,2 miljoen), kleinere subsidies voor het Expertisepunt Basisvaardigheden, Stichting Lezen & Schrijven en Stichting ABC, meer verbinding zoeken met werk en werkzoekenden, aandacht voor leven lang ontwikkelen (LLO), meer integrale aanpak en zo nog wat meer. De brief ademt enerzijds ambitie, maar anderzijds ook dat we het helemaal niet zo slecht doen en dat we met de bestaande maatregelen het geheel best onder controle hebben. Van een verdubbeling van middelen, zoals eerder door onder andere de Algemene Rekenkamer en de SER bepleit, is al helemaal geen sprake.

Slot

Landelijk wordt daarmee vanuit het rijk momenteel een andere toon aangeslagen dan die je hoort vanuit de betrokkenen in het veld. Daarbij moet worden aangetekend dat voor dit essay met gemeenten gesproken is die van basisvaardigheden een duidelijk speerpunt hebben gemaakt – één gemeente heeft zelfs een wethouder met specifiek 'taal' in haar portefeuille. Er zijn ook gemeenten die het wat dat betreft een tandje minder doen en nog een slag te maken hebben, intern binnen het gemeentehuis én als opdrachtgever en regievoerder in het lokale en regionale netwerk. De beschikbare middelen komen bovendien per 2029, na de beëindiging van de Specifieke Uitkering voor de WEB, in het geheel (als BFU, met bestuurlijke afspraken) van het Gemeentefonds terecht en zijn dan niet meer specifiek geoormerkt. Het vraagt straks dus van gemeenten een bewuste actie om ze 'zelf te labelen' en te reserveren voor de aanpak basisvaardigheden en dat in een tijd van bezuinigingen.

Daarom toch nog even terug naar het begin: je ziet het pas als je het door hebt. Beseffen we echt wat het betekent als 3 miljoen inwoners – in sommige wijken één op de drie of vier – te kampen hebben met gebrekkige basisvaardigheden? Zou het landelijk, lokaal én regionaal niet allemaal wat steviger moeten? Zouden we basisvaardigheden niet moeten zien als een belangrijke onderlegger voor meedoen in de samenleving, al dan niet richting werk? De vragen stellen is ze beantwoorden. Daarom tot slot van dit essay een drietal constatering en richtingwijzers voor de toekomst voor dit belangrijke vraagstuk.

1. Zie basisvaardigheden als een concreet aangrijpingspunt voor talloze problemen

Basisvaardigheden zijn cruciaal in onze (digi)tale samenleving. Ze zijn mede randvoorwaardelijk voor grote thema's als bestaanszekerheid, kansengelijkheid, gezond leven, maatschappelijke participatie alsook voor concrete opgaven als energietransitie, schuldenaanpak en werktoeleiding. Gezondheid, veiligheid, schulden – als inwoners de benodigde informatie niet begrijpen, blijft het water naar de zee dragen. Juist gelet op de combinatie van een helder en tastbaar aangrijpingspunt (namelijk laagdrempelige bijscholing) en de enorme potentiële impact voor allerlei grote en kleine maatschappelijke vraagstukken, mogen basisvaardigheden niet ontbreken in de strijd om de aandacht en het geld. Versterking van basisvaardigheden zal minimaal onderdeel moeten uitmaken van de inzet op deze grote thema's of anders daaraan vooraf moeten gaan. Dat past ook goed bij de huidige en terechte aandacht voor versterking van de sociale basis. Een nevenopgave is dat overheden en publieke dienstverleners hun informatie te allen tijde zo toegankelijk mogelijk moeten uitdragen.

2. Bekijk basisvaardigheden niet alleen met een zakelijk-economische bril

Het maakt uit hoe je naar dit vraagstuk kijkt. Alleen een economisch perspectief – investeren in basisvaardigheden louter met oog op werk dat zich later terugbetaalt bijvoorbeeld – schiet echt tekort. Er zullen altijd mensen zijn voor wie toeleiding naar werk er niet in zit, voor wie het hebben van geen werk hier niet het issue is, of voor wie na een werkzaam leven hopelijk ook nog een maatschappelijk leven gloort. Het is een kwestie van waardigheid en beschaving om ook voor deze mensen in basisvaardigheden te investeren. Dit vertrekpunt impliceert dat er een landelijke coherente visie nodig is waarin de individuele en maatschappelijke waarden van basisvaardigheden tot hun recht komen. Ontbreekt dit dan is het risico groot dat het zakelijk-economisch perspectief van de inzet op basisvaardigheden die van menswaardigheid en maatschappelijke participatie overvleugelt.

3. Zie basisvaardigheden als een netwerkvraagstuk

Het vergroten van basisvaardigheden vraagt om een gedifferentieerde aanpak. Niet alleen is de doelgroep divers, ook de leervragen en de leermotivaties lopen zeer uiteen (zie expliciet Groot e.a. 2019). De grofmazige indeling van NT1 en NT2 dekt bij lange na niet de grote variatie aan leerbehoeften en leerstijlen. Om aan al die variatie tegemoet te komen is een netwerk- en community-benadering nodig zowel in het aanbod als in de toeleiding naar dat aanbod. Dat betekent dat de cursussen niet in schoolse omgevingen maar zoveel mogelijk binnen reguliere en dagelijkse bezigheden gegeven moeten worden: op het werk, in het dorps- of buurthuis, in bibliotheken, bij mensen thuis. Continuïteit in instellingen en een zekere mate van publiek karakter kunnen daarbij helpen, omdat basisvaardigheden zo worden ingebed in een stevige lokale sociale basisinfrastructuur. Het betekent daarnaast dat iedereen in de nabije omgeving (van huisartsen, schuldhulpverlener en consultatiebureau medewerker tot burens, pastoren en sportleraren) het vraagstuk op het netvlies heeft en weet hoe je mensen warm kunt wijzen op een vervolgstap.

Basisvaardigheden, je gaat het pas zien als je het doorhebt. Maar wat een verschil kunnen we maken. Voor mensen zelf, voor de aanpak van allerlei grote maatschappelijke vraagstukken, voor de samenleving. Daarvoor is wel actie nodig, landelijk, regionaal en lokaal. Het tijdstip voor die actie is met het kersverse Kabinet en collegevorming(en) in zicht bij uitstek aangebroken.

Voor dit paper is gesproken met:

- Monique de Bos, gemeente Dordrecht
- Erika Nemeth, gemeente Rotterdam
- Simon Putman, gemeente Enschede
- Tanja Seldenthuis, gemeente Heerlen
- Michel Wezenberg, gemeente Amersfoort

Verder zijn de volgende documenten geraadpleegd:

- Ton Brandenburg, Taalhuizen doen er toe. Onderzoek. Zicht op Ontwikkeling 2020-2023 (2024)
- Marieke Buisman e.a. Kernvaardigheden van volwassenen Resultaten van de Nederlandse survey 2023 (Kohnstamm Instituut/ ROA 2024)
- [Alliantie Digitaal Samenleven](#)
- [Fries Leesoffensief](#)
- Maurice de Greef, Betere basisvaardigheden en mogelijkheden om mee te doen in de omgeving en op het werk voor inwoners van Amersfoort (2025)
- Maurice de Greef en Mieke de Haan, De staat van de Nederlandse Volwasseneneducatie 2024, het stelsel, de opbrengsten en de knelpunten anno 2024 (2024)
- Maurice de Greef en MSc. Mieke de Haan MLD, Trajecten basisvaardigheden als onderdeel van LLO (Notitie t.b.v. Ministerie van OCW, 18 april 2025)
- Annemarie Groot, Karien Coppens & Jo Fond Lam, Motiveren van laaggeletterden Een literatuurstudie naar succesvolle interventies (Expertisecentrum Beroepsonderwijs 2019)
- Joyce Gubbels e.a. Resultaten, PISA-2018 in vogelvlucht (2019)
- [Ik lees, ik doe mee! — Project — Regio Deal Zuid- en Oost-Drenthe II](#)
- [Inspectie: duizenden mbo'ers met diploma zijn 'laaggeletterd'](#)
- Inspectie Onderwijs, De staat van het onderwijs 2025 (2025)
- Ministerie van OCW, Verkenning basisvaardigheden voor volwassenen vanaf 2025
- Ministerie OCW, Meerjarenplan Alfabetisering. Beroepsonderwijs en Volwassenen Educatie Nr. 125 Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (11 juli 2025)
- PWC t.b.v. Stichting Lezen en Schrijven. Maatschappelijke kosten laaggeletterdheid (2018)
- Raadsbrief van College van B&W Gemeente Enschede. Voortgangsrapportage 2024 van het Uitvoeringsprogramma laaggeletterdheid. (1-7-2025)
- Regionaal Programma Volwasseneneducatie Arbeidsmarktregio Amersfoort 2025 -2028

- Sociaal Economische Raad, Advies. Samen werken aan taal Een advies over laaggeletterdheid
- Sociaal Economische Raad, Briefadvies. Leven lang ontwikkelen. Structurele verankering in de samenleving (2023)
- Stichting Lezen en Schrijven, Spreiding van laaggeletterdheid. Inzicht in taal- en rekenvaardigheden per beroep, sector en type werkzoekende (2019)
- Stichting Lezen en Schrijven, Beleidsbrief. Onderzoek integrale basisvaardigheden. Inzichten en aanbevelingen (Den Haag 2024)
- Taal is zeg maar niet ALLEEN het ding. Regionale vervolg-aanpak basisvaardigheden Drechtsteden 2026-2030 (Concept 2025)
- Leone Verweij, Meno Fenger, Agnieszka Kanas, Waar een wil is, is nog geen weg (EUR 2024)
- Voortgangsrapportage 2024 van het uitvoeringsprogramma laaggeletterdheid, Gemeente Enschede (2025)
- Taal is zeg maar niet ALLEEN het ding. Regionale vervolg-aanpak basisvaardigheden Drechtsteden 2026-2030 (Concept 2025)
- Versterking van Basisvaardigheden in de Achterhoek – RTV Slingeland
- Allart van der Woude, '800.000 onvindbare Nederlanders. Laaggeletterdheid in Nederland'. De Groene Amsterdammer (22-7-2025)